

Vrije markt als fundament

VEMW Position Paper Leveringszekerheid

Februari 2026

Introductie

Een continue en betrouwbare elektriciteitsvoorziening is een onmisbare voorwaarde voor onze economie, voor de voortgang van de energietransitie en voor de stabiliteit van industriële en zakelijke processen. Elektriciteit raakt aan vrijwel elk aspect van moderne bedrijfsvoering en maatschappelijke infrastructuur: van productielijnen tot datacenters, van logistieke hubs tot ziekenhuizen. De afgelopen jaren zijn de energievoorziening en -markten drastisch veranderd. Waar vroeger conventionele gas- en kolencentrales de basis leverden voor stabiele elektriciteit, verschuift het systeem naar een mix met een groeiend aandeel hernieuwbare bronnen zoals wind en zon. Deze bronnen leveren grote hoeveelheden CO₂-vrije energie, maar niet altijd op de momenten dat deze het meest nodig is. Tegelijkertijd stijgt de vraag naar elektriciteit door elektrificatie van industriële processen, vervoerssystemen en verwarming in gebouwen.

Die combinatie zorgt voor een systeemverschuiving: waar aanbod van elektriciteit eerst de vraag volgde moet vraag nu aanbod steeds meer gaan volgen. Het gevolg is een dalende vanzelfsprekendheid van leveringszekerheid: het vermogen van het systeem om op elk moment aan de vraag te voldoen. Dit vraagt om een integrale herbezinning op de rol van marktwerking én de voorwaarden waaronder overheidsingrijpen noodzakelijk kan zijn zonder de markt te verzwakken.

Vrije markt als fundament voor leveringszekerheid

VEMW onderschrijft dat een goed functionerende, vrije elektriciteitsmarkt de centrale rol moet spelen in het borgen van leveringszekerheid. Marktwerking koppelt vraag en aanbod via prijssignalen die investeringsbeslissingen sturen. Wanneer elektriciteit schaars wordt, drukt een vrije markt dit uit in hogere prijzen, wat investeerders prikkelt om te investeren in capaciteit, flexibiliteitsoplossingen of technologieën die tekorten kunnen opvangen. Marktwerking zet daarnaast aan tot efficiëntie en stimuleert innovatie in opslag, vraagrespons en flexibele productie.

Marktdynamiek alleen is echter geen garantie op een robuuste toekomst zonder dat daaraan randvoorwaarden zijn verbonden. Investeerders hebben voorspelbare beleidskaders nodig waarin zij risico's kunnen inschatten. Duidelijkheid over CO₂-beprijzing, toekomstige regelgeving, en de rol van klassieke regelbare capaciteit zijn essentieel om investeringen in nieuwe technologieën, zoals grootschalige opslag of CO₂-vrije regelbare centrales, rendabel te maken. Scherpe koerswijzigingen in beleid, ad-hoc ingrepen in prijsmechanismen of abrupte sluiting van bestaande capaciteit creëren onzekerheid die investeringsbereidheid ondermijnt en de vrije markt verzwakt in zijn vermogen om aanbod en vraag in balans te houden.

Wat gaat er mis?

Het elektriciteitssysteem in Nederland is in beweging en kent steeds grotere complexiteit. De balans tussen productie en vraag is altijd robuust geweest, mede dankzij regelbare gas- of kolencentrales die wanneer nodig konden bijspringen. Door toename van het aandeel variabele hernieuwbare energie neemt sluiting of vermindering van deze traditionele bronnen toe. Terwijl dit maatschappelijk gewenst is vanuit CO₂-reductieperspectief, brengt het vraagstukken met zich mee: zonne- en windenergie zijn niet altijd beschikbaar op momenten van piekvraag. Daardoor neemt de behoefte aan flexibiliteit, regelbare capaciteit en opslag toe.

De jaarlijkse *Monitor Leveringszekerheid* van netbeheerder TenneT schetst dit beeld helder. In deze analyse, opgesteld voor het ministerie van Klimaat en Groene Groei, wordt leveringszekerheid

gemeten aan de hand van de zogenaamde *Loss-of-Load Expectation* (LOLE), een indicator voor het aantal uren per jaar waarin de beschikbare productiecapaciteit niet aan de vraag kan voldoen. Voor Nederland wordt door TenneT traditioneel een norm van maximaal vier uur per jaar gehanteerd, een waarde die de Transmissiesysteembeheerder als sociaal en economisch acceptabel wordt beschouwd binnen het huidige systeem. In de recentste monitor blijkt dat tot ongeveer 2030 deze norm waarschijnlijk gehaald kan worden, maar dat daarna de situatie onder druk komt te staan. Voor steekjaren zoals 2033 en 2035 voorspelt TenneT LOLE-waarden die respectievelijk rond de 12,6 uur en 9,2 uur kunnen liggen, aanzienlijk boven de norm.

Deze verslechtering van de leveringszekerheid is niet alleen een theoretische uitkomst van modellering: het onderstreept een structurele uitdaging. De combinatie van een afnemende hoeveelheid conventionele regelbare capaciteit, stijgende vraag, en een afhankelijkheid van weerafhankelijke bronnen maakt het systeem kwetsbaarder. Internationale koppelingen en import van elektriciteit kunnen vooralsnog helpen in extreme scenario's, maar zijn op zichzelf niet voldoende als structurele oplossing omdat die afhankelijkheid op zijn beurt wordt beïnvloed door ontwikkelingen in buurlanden.

Daarnaast speelt onzekerheid rond overheidsingrijpen een rol. Beleid gericht op tijdelijke prijscorrecties tijdens piekprijzen of onverwachte marktinterventies beïnvloedt de prijsvorming en daarmee de marktlogica die investeerders nodig hebben. Dit soort ingrepen vervaagt de signaalfunctie van de elektriciteitsprijs, waardoor het langer duurt voordat er voldoende nieuwe capaciteit of flexibiliteitsoplossingen worden gebouwd. Daarnaast zorgt dit ingrijpen ertoe dat conventionele gascentrales in hun businesscases niet uitkomen om een nieuwe onderhoudsronde te rechtvaardigen, met potentieel sluiting tot gevolg.

Een belangrijk beleidsprobleem is tevens het versneld uitfasen van conventionele gascentrales door middel van beprijzing, zonder dat er voldoende CO₂-vrije alternatieven beschikbaar zijn die dezelfde regelbare rol kunnen vervullen. Gascentrales hebben historisch gezien gediend als betrouwbare back-up voor perioden van lage productie uit hernieuwbare bronnen. Door hun terugtrekking zonder dat er voldoende CO₂-vrije, regelbare middelen beschikbaar zijn, ontstaat een grotere afhankelijkheid van variabele productie en op dit moment nog niet grootschalige opslag of vraagresponso.

Interventies ten behoeve van leveringszekerheid

VEMW erkent dat er omstandigheden kunnen ontstaan waarin de vrije markt alleen niet de gewenste leveringszekerheid kan garanderen, en dat doelgerichte overheidsinterventies daarvoor nodig zijn. Echter, interventies mogen niet structureel de marktwerking vervangen, omdat dat de essentie van investeringsprikkel en prijssignalen aantast. Ingrijpen moet zorgvuldig, transparant, proportioneel en tijdelijk zijn, en gericht op specifieke marktfalen.

Een vaak genoemd instrument in deze context is het zogenoemde *capaciteitsmechanisme*. Hierbij ontvangen producenten of aanbieders van flexibel vermogen een vergoeding voor het beschikbaar houden van capaciteit, los van daadwerkelijke productie op de groothandelmarkt. Een capaciteitsmechanisme kan in theorie investeringszekerheid vergroten voor regelbare capaciteit, waardoor het risico van overschrijding van de LOLE-norm kan worden verminderd. Dit kan bijvoorbeeld helpen om het tekort aan regelbare capaciteit op piekmomenten in te vullen als de markt alleen niet voldoende signalen levert om nieuwe capaciteit te bouwen of de huidige te behouden.

Tegelijkertijd kent een capaciteitsmechanisme mogelijke nadelen. Het mechanisme zal extra kosten introduceren voor eindgebruikers als capaciteit wordt vergoed zonder directe marktbaten. Het kan ook de effectiviteit van schaarsteprijzen minderen, waardoor de prikkels voor vraagrespons en innovatieve oplossingen zoals grootschalige opslag of flexibiliteit vertragen. Als een capaciteitsmechanisme niet zorgvuldig wordt ontworpen, bestaat het risico dat deze leidt tot overcapaciteit, inefficiënties of dominantie van bepaalde technologieën ten koste van andere potentiële oplossingen.

Om deze risico's te beperken, moet een capaciteitsmechanisme aan strikte randvoorwaarden voldoen. Allereerst dient dit mechanisme vormgegeven te worden als capaciteits- of volumemarkt en moet deze technologie-neutraal zijn, zodat zowel conventionele als CO₂-vrije regelbare middelen en flexibele oplossingen kunnen deelnemen, inclusief vraagrespons, batterijen en andere vormen van opslag. Een voordeel van een markt is dat er kan worden gekozen om niet in te kopen wanneer er geen schaarste dreigt. De capaciteits- of volumemarkt fungeert dan daadwerkelijk als verzekering en kan daarnaast op elk moment opgeheven worden wanneer de elektriciteitsmarkt door regulatoire zekerheid en technologische ontwikkeling weer zelf kan functioneren. De vergoeding moet gebaseerd zijn op daadwerkelijke beschikbaarheid en inzetbaarheid tijdens kritieke perioden, niet alleen op aangeboden capaciteit. Bij het invoeren van een dergelijke markt dient ook gewaakt te worden dat er geen onbehoorlijke winsten gemaakt worden. Dit zou mogelijk gerealiseerd kunnen worden door een bovengrens te stellen aan de WACC van het deelnemende asset. Er moet tevens aandacht zijn voor het waarderen van flexibiliteit en grensoverschrijdende capaciteitsuitwisseling, aangezien internationale koppelingen een rol spelen in het balanceren van vraag en aanbod.

Daarnaast bevindt Nederland zich in de voordelige positie dat omringende landen reeds dergelijke maatregelen genomen hebben om de leveringszekerheid te borgen. Allereerst betekent dit dat Nederland niet het wiel opnieuw uit hoeft te vinden en een voorbeeld kan nemen uit de positieve en negatieve gevolgen van maatregelen in omringende landen. Een nog verdergaand idee is om aan te sluiten bij omringende landen en eventuele capaciteitsmarkten te integreren, voor hoe ver de interconnectie dat toelaat. Een capaciteits- of volumemarkt, en de marktwerking binnen die markt, werkt immers beter wanneer deze aanzienlijk is opgeschaald.

Samenhangend beleid

Het is onvoldoende om alleen te kijken naar capaciteitsmechanismen; een integrale aanpak is noodzakelijk. Zonder versterking van netinfrastructuur en een efficiëntere vergunningverlening blijven knelpunten bestaan die investeringen vertragen. Laat de netbeheerders ook flexibel met het netwerk omgaan. Denk aan incidenteel gebruik maken van de vluchtstrook, line monitoring, het toestaan van energiehubbs en het stimuleren van innovatie. Daarnaast moeten marktgebaseerde oplossingen zoals prijssignalen voor vraagrespons en flexibiliteitsmarkten verder worden ontwikkeld en geïntegreerd in het systeemontwerp. Deze instrumenten kunnen de markt ondersteunen bij het reageren op variabele productie en vraag, waardoor er minder afhankelijkheid ontstaat van traditionele regelbare bronnen. Het stimuleren van flexibiliteit in de vraagzijde, bijvoorbeeld via industriële vraagresponsprogramma's of flexibiliteitscontracten, biedt bedrijven zelf kansen om een rol te spelen in het balanceren van het systeem en hun kosten te optimaliseren.

Conclusie

VEMW pleit voor een solide en integrale benadering waarin marktwerking de fundamentele motor blijft voor het waarborgen van leveringszekerheid in de elektriciteitssector. Marktwerking levert essentiële prijssignalen die investeerders en marktpartijen sturen bij het nemen van beslissingen over capaciteit, flexibiliteit en innovatie. Overheidsinterventies, zoals capaciteitsmechanismen, kunnen een tijdelijke rol vervullen wanneer marktfalen de markt zelf niet in staat stelt om voldoende zekerheid te leveren, maar alleen wanneer deze mechanismen zorgvuldig zijn ontworpen en niet leiden tot permanente vervanging van marktwerking.

Daarnaast is het van belang dat beleid gericht is op het bevorderen van regelbare, flexibele en CO₂-vrije capaciteit, dat netinfrastructuur tijdig en robuust wordt versterkt, en dat investeringen in opslag en vraagrespons worden versneld. Alleen met een dergelijke geïntegreerde aanpak kan Nederland een betrouwbare, betaalbare en toekomstbestendige elektriciteitsvoorziening realiseren die tegemoetkomt aan de groeiende vraag en de doelen van de energietransitie, terwijl tegelijkertijd de concurrentiekracht en continuïteit van industriële en zakelijke gebruikers worden beschermd.